ТДУ 330.322.1(013)

АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ МЕХАНИЗМИ САРМОЯГУЗОРӢ ВА ПРИНСИПҲОИ ОН

Хайрзода Ф.А.

Донишгоҳи давлатии бохтар ба номи Носири Хусрав

Калимаҳои асосӣ: *механизм, сармоягузорӣ, идоракунӣ, раванди сармоягузорӣ, субъектҳои хоҷагидор, принсип, корхона, таҳлил, фаъолияти сармоягузорӣ.*

Ҳадафи стратегии рушди иқтисодии ҷумҳурӣ ин афзоиши муътадили маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолӣ, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва афзоиши даромадҳои андоз ба буҷетҳои сатҳҳои гуногун мебошад. Аммо барои ҳалли самарабахши он, аз ҷумла, ба пурзур кардани нақш ва аҳамияти механизми татбиқи он вобастгӣ дорад.

Рушди иқтисодиёти ҷумҳурӣ ҳамчун як низоми мураккаби иқтисодӣ нишон медиҳад, ки бидуни андешидани чораҳо оид ба ҷамъ кардани маблағҳое, ки ҳам барои лоиҳаҳои махсусан муҳими системавӣ ва ҳам инфрасохторӣ пешбинӣ шудаанд, ноил шудан ба суръати устувори рушди соҳаҳои мухталифи иқтисод ғайриимкон аст. Дар ин ҷо таъсири равандҳои сармоягузорӣ ба ҳама зинаҳои иқтисодӣ, ки ба соҳаҳои муҳим таъсир мерасонанд, зоҳир мешаванд.

Дар ин мақола мо назария ва принсипҳои механизми идоракунии раванди сармоягузориро муайян менамоем, ки самтҳои такмили он дар асоси тағирот дар муносибатҳои иқтисодии субъектҳои хоҷагидор бо мақсади муайян ва мустаҳкам намудани муносибатҳои корхонаҳои алоҳида тахия карда шудаанд. Ин, пеш аз ҳама, ифшои мундариҷаи функсионалӣ ва мафҳуми «механизми сармоягузорӣ » -ро талаб мекард.

Мувофиқи таърифи маъмултарин, механизм "система, дастгоҳест, ки тартиби ҳар гуна фаъолиятро муайян мекунад" [9,с.608].

Дар адабиёти муосири иқтисодӣ мафҳуми "механизм" аксар вақт дар якҷоягӣ бо мафҳумҳои "иқтисодӣ", "ташкилӣ", "идоракунӣ", "банақшагирӣ" истифода мешавад. Гузашта аз ин, таърифи аниқи соҳаҳои татбиқи онҳо вуҷуд надорад ва бисёр чиз аз мансубияти таҳқиқгарон ба ин ё он мактаби илмӣ вобаста аст.

Ба андешаи Ахмедов А.Э. , Снарская А.В. дар давоми даҳсолаҳои охир нақши идоракунии фаъолияти сармоягузории корхонаҳо ба таври назаррас афзоиш ёфтааст. Масъалаҳои ташаккули механизми фаъолияти сармоягузорӣ дар шароити корӣ ва бӯҳронҳо махсусан шадид шуданд [1.8].

Ба ақидаи Натсыпаева Е.А. бошад асоси механизми муосири сармоягузорӣ ин истифодаи таҷрибаи пешқадами хориҷиву воситаҳои таҳлили молиявӣ ва сармоягузорӣ буда, барои татбиқи ҳадафҳо ва вазифаҳои асосии корхона равона карда шудааст [7, 80].

Биковская Е.В. Смольнинова И.В., Ахмедов А.Э. механизми сармоягузориро каме васеътар маънидод намудаанд. Мувофиқи таҳлилҳои онҳо механизми сармоягузорӣ - ин интихоби оқилонаи ҳадафҳо, вазифаҳо ва роҳҳои самараноки ташаккул додани заминаи захиравӣ ва тақсимоти захираҳои маҳдуди сармоягузориро таъмин менамояд [2-9]. Дар иртибот ба ҳамин гуфтаҳои олимони соҳа мо фикр мекунем, ки механизми сармоягузорӣ имкон медиҳад, ки на танҳо омилҳои муҳими муҳити зист назорат карда шавад, балки омодагӣ ба ҳолатҳои пешгӯинашударо низ кафолат дода ба корхонаҳо имкони қабули қарорҳои саривақтӣ ва дурустии стратегиро муҳайё мекунад.

Ҳамон тавр Ивлева Н.А., Иголкин С.Л. К , Завиваев Н.С., Шамин Е.А. дар таҳқиқотҳои худ оид ба ташкил ва раванди идоракунии сармоягузорӣ ибрози андеша намудаанд. Тибқи гуфтаи онҳо ташкили оқилонаи раванди сармоягузорӣ, ки роҳҳои беҳтарини ноил шудан ба ҳадафҳо ва вазифаҳоро тавсиф мекунад, барои идоракунии корхона аҳамияти ҳалкунанда дорад. Усулҳои муосири идоракунии сармоягузорӣ имкон медиҳанд, ки ҳаракатдиҳӣ ва зуд ислоҳ кардани афзалиятҳои фаъолияти сармоягузорӣ таъмин карда шавад [4-5]. Ба андешаи мо, дар айни замон, идоракунии фаъолияти сармоягузории корхона дар шароити бухронҳои доимӣ бояд дорои нишондиҳандаҳои ҳадди аксар имконпазир бошад.

Ноил шудан ба самаранокии сармоягузорӣ аз ҳисоби тақсимоти мунтазами захираҳои маҳдуд барои ба даст овардани натиҷаи дилхоҳ имконпазир аст [3-6]. Ҳамин тариқ, баланд бардоштани сифати фаъолияти сармоягузорӣ асоси рушди устувори корхона мегардад. Дар навбати худ, ҳалли мушкилоти сармоягузорӣ ва инноватсия ба яке аз самтҳои рушди устувори корхонаҳо табдил меёбад.

Ба андешаи олимони ватанӣ Саидмуродов Ш.М. асоси такмили механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ муносибати муназзам ба ҳалли ин мушкилот мебошад, ки мувофиқи он бояд маҷмӯи тадбирҳо, аз ҷумла эҷоди имиҷи нисбатан мусоид ва такмили сармоягузорӣ иқлими мусоид, ташаккули унсурҳои бозори сармоягузорӣ, такмили қонунгузор, дастгирии равандҳои сармоягузорӣ ва ғайра амалӣ карда шаванд [10,с.134].

Гуфтаҳои олимони соҳаро ҷамъбаст намуда, дар ин радиф мо ҳафт принсипҳои сармоягузориро мавриди барраси қарор медиҳем, ки дар татбиқи механизмҳои сармоягузорӣ нақши бориз дорад.

Принсипи аввалини механизми сармоягузорӣ ташаккул ва истифодаи заминаи мукаммали иттилоотӣ мебошад. Натиҷаи таҳлили фаъолияти сармоягузорӣ омодасозии хулосаи таҳлилӣ дар бораи вазъи молиявии корхона ва ояндаи он, инчунин имконпазир будани чорабиниҳои ба нақша гирифташуда мебошад.

Принсипи дуюми механизми сармоягузорӣ истифодаи равандҳои пешбаранда ва таъхирнопазири натиҷаҳои фаъолияти сармоягузорӣ ва инноватсионӣ дар раванди идоракуниро дар бар мегирад. Барои омодасозии лоиҳаҳои инноватсионӣ, пешакӣ омӯхтани вариантҳои қарорҳои идоракунӣ ва арзёбии таъсири онҳо ба натиҷаҳои раванди сармоягузорӣ зарур аст.

Принсипи сеюми механизми сармоягузорӣ баҳодиҳии мутобиқати гардиши пули нақд бо сармоягузорӣ ва инноватсия мебошад. Азбаски менеҷменти инноватсионӣ бо хароҷот ва талафот алоқаманд аст, пас хароҷот ва даромад бояд бо дараҷаи хатар муқоиса карда шаванд. Дар айни замон, ба шарте, ки захираҳои зарурӣ таъмин карда шаванд, нақшаҳоро амалӣ кардан мумкин аст. Салоҳият ва захираҳои ташкилот бояд барои расидан ба ҳадафи зикргардида равона карда шаванд.

Принсипи чоруми механизми сармоягузорӣ мониторинг ва назорати доимии ҷараёни лоиҳаи инноватсионӣ, мутобиқшавии онро нисбат ба тағйирёбии шароити берунӣ ва дохилӣ ва потенсиали захираҳоро дар назар дорад.

Принсипи панҷуми механизми сармоягузорӣ идоракунии тавозуни таъмини захираҳои инноватсия мебошад. Талабот ба захираҳои барномаҳо ва сарчашмаҳои ин ниёзҳо бояд мутавозин ва бо ҳам мувофиқ бошанд.

Принсипи шашуми механизми сармоягузорӣ муносибати касбӣ ба ташкил ва идоракунии раванди инноватсионӣ мебошад. Таҳлил метавонад ҳам аз ҷониби мутахассисони корхона таҳти роҳбарии менеҷерон ва ҳам аз ҷониби мушовирони беруна гузаронида шавад. Дастгирии ташкилии механизми таҳлил салоҳиятҳои махсуси идоракуниро талаб мекунад, ки ба онҳо шароити экологӣ, хусусияти корхона, сохтор ва равандҳои он таъсир мерасонанд.

Принсипи ҳафтуми механизми сармоягузорӣ дастрас будани натиҷаҳои таҳлили раванди инноватсиониро дар назар дорад. Муаррифии натиҷаҳои таҳлил, ба андешаи мо, барои ҷалби сармоягузорон, ки ба фаъолияти муътадили корхона ва гирифтани дастгирии молиявӣ манфиатдор хоҳанд буд, зарур аст. Натиҷаи таҳлил бояд мусбат бошад, ки тавоноӣ ва самаранокии фаъолияти сармоягузорӣ ва инноватсионии корхонаро тавсиф мекунад.

Механизми сармоягузории корхона ин системаи принсипҳо ва усулҳои омодасозӣ, арзёбӣ ва татбиқи лоиҳаҳои самараноки сармоягузорӣ мебошад, ки ба таъмини ноил шудан ба ҳадафҳои сармоягузории он нигаронида шудааст.

Раванди идоракунии фаъолияти сармоягузории ташкилот аз марҳилаҳои зерин иборат аст: муайян кардани омилҳои самаранокии стратегияи сармоягузорӣ; ташаккули ҳадафҳои стратегии фаъолияти сармоягузорӣ; таҳлили стратегӣ ва асоснокии самтҳои стратегии фаъолияти сармоягузорӣ; ташаккули манбаъҳои захираҳои сармоягузорӣ; тафсилоти стратегия аз рӯйи самтҳои фаъолияти сармоягузорӣ; арзёбии самаранокии татбиқи стратегия.

Ҳама омилҳое, ки ба самаранокии механизми сармоягузории ташкилот таъсир мерасонанд, ба гурӯҳҳои зерин тақсим мешаванд: макроиқтисодӣ; саноат; минтақавӣ; омилҳои микроиқтисодӣ ва диагрҳо.

Хусусияти дигари муҳими механизми сармоягузорӣ мавзуъ аст. Корҳои бевосита оид ба ташхисро хадамоти иқтисодии корхона анҷом дода метавонанд. Аммо, ҳангоми таҳлилгарони корхона дониш ва малакаи ками корӣ дошта, дар ин ҳолат барои фаъол гардонии механизми сармоягузорӣ омӯзиши таҷрибаи берунаро талаб мекунанд. Салоҳиятҳои беруна истифодаи хидматҳои аудитӣ ва машваратиро дар бар мегиранд. Имкониятҳои бештар дастрас тавассути бозомӯзии таҳлилгарон ва гузаронидани тренингҳо фароҳам оварда мешаванд.

Дар ин ҳолат системаи нишондиҳандаҳои механизми сармоягузорӣ ташаккул ва муносибатҳои байни онҳо барқарор карда мешаванд. Сохтори системаи нишондиҳандаҳои ташхис қисми асосии механизмест, ки бояд сари вақт гирифтани маълумотро дар бораи таҳдидҳое, ки дар корхона ба вуҷуд меоянд, таъмин намояд. Ҳамин тариқ, истифодаи механизми сармоягузорӣ маҷмӯи банақшагирии иқтисодӣ ва расмиёти таҳлилиро пешбинӣ мекунад. Натиҷаи фаъолияти сармоягузорӣ таъсири судманд дар шакли даромади иловагӣ, кам кардани хароҷот ё натиҷаи дигар мебошад. Дар раванди идоракунии фаъолияти сармоягузорӣ масъалаҳои гуногуни иқтисодӣ, ҳисобӣ, истеҳсолӣ ва технологӣ ҳал карда мешаванд. Иҷрои ин вазифаҳо бо таъмини рушди устувори корхона алоқаманд аст.

АДАБИЁТ

1. Ахмедов А.Э., Смольянинова И.В. Региональные аспекты обеспечения конкурентоспособности промышленных предприятий // Проблемы и перспективы социально-экономического развития регионов. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. Киров, 2015. С. 48-50.
2. Быковская Е.В. Методологический подход к стратегическому управлению технологическим развитием промышленного предприятия на основе использования мобилизации внутрихозяйственных резервов // Успехи современной науки и образования. 2016. Т. 3. № 7. С. 71-78.
3. Болдырев В.Н., Кудряшова О.В. Актуальные проблемы мониторинга финансовой устойчивости ЗАО "Висант-торг" // Территория науки. 2014. № 4. С. 23-28.
4. Ивлева Н.А., Иголкин С.Л. К задаче выбора инструментов для реализации процедуры кластеризации филиалов банковской сети. // Территория науки. 2007. № 2. С. 216-223.
5. Завиваев Н.С., Шамин Е.А. Определение оценки конкурентоспособности в сфере инфокоммуникационных услуг // Вестник НГИЭИ. 2013. № 3 (22). С. 41-51.
6. Казьмина И.В., Смольянинова И.В., Щеголева Т.В. Содержание и особенности корпоративного финансового планирования // Символ науки. 2016. № 4-1. С. 83-84.
7. Нацыпаева Е.А. Управление деловой активностью предприятий в условиях вступления России в ВТО // Факторы успеха. 2013. № 1 (1). С. 77-80.
8. Снарская А.В. Влияние финансовых институтов на развитие инвестиционного процесса в России // Успехи современной науки. 2016. Т. 1. № 6. С. 51-57.
9. Смольянинова И.В., Ахмедов А.Э. Обеспечение конкурентоспособности предприятий апк на основе инвестиций в инновационные изменения // Инновационное развитие - от Шумпетера до наших дней: экономика и образование. Сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции. 2015. С. 380382.
10. Саидмуродов Ш.М. Механизмы обоснования и выбора приоритетов инвестиционных проектов Хатлонской области / Вестник Таджикского национального университета серия социально-экономических и общественных наук 2/4 часть 1. Душанбе 2017 г. стр. 134.
11. Словарь иностранных слов. — М.: Русский язык, 1982. — 608 с.

АННОТАЦИЯ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНВЕСТИЦИОННОГО МЕХАНИЗМА И ЕГО ПРИНЦИПЫ

Автор в своей статье анализирует теоретические основы инвестиционного механизма и его принципы. Он отметил, что теория и принципы механизма управления инвестиционным процессом, направления его совершенствования разработаны на основе изменения экономических отношений хозяйствующих субъектов, с целью выявления и укрепления взаимосвязи отдельных предприятий.

Ключевые слова: *механизм, инвестиции, управление, инвестиционный процесс, субъекты хозяйствования, принцип, предприятие, анализ, инвестиционная деятельность.*

ANNOTATION

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE INVESTMENT MECHANISM AND ITS PRINCIPLES

The author in his article, analyzes the theoretical foundations of the investment mechanism and its principles. He noted that the theory and principles of the mechanism of management of the investment process, the directions of its improvement are developed on the basis of changes in the economic relations of economic entities with f aim of to identify and strengthen the interrelation of individual enterprises.

Keywords: *mechanism, investment, management, investment process, business entities, principle, enterprise, analysis, investment activity.*

Сведение об авторе:

Хайрзода Фирдавс Ашурали - преподаватель банковского факультета Бохтарского государственного университета им. Носири Хусрав . Тел (992) 93-22-77-72. Email.firdavsi-90.90@mail.ru